



Arnasguneak: zer ziren, zer dira eta zer izango ote dira?

Kike Amonarriz

Soziolinguista

kikeamonarriz@gmail.com

Sarerra-data:2018-12-03 / Onartze-data: 2019-01-10

Laburpena. Mikel Zalbideren arnasguneen inguruko hausnarketa mamitsu eta landuak oinarritzat harturik, eta nahiz eta bat etorri bere planteamenduaren oinarriekin eta xehatzen diren ideia eta proposamen gehienekin, nire ekarpena egin nahi izan dut, batez ere, erabiltzen den sailkapenaren inguruan. Horrez gain, ohar batzuk egin ditut erabilitako terminologiari, eta etorkizuneko erronkei dagokienez. • **Hitz gakoak:** *arnasgune, hizkuntza konpartimentazio, erasandako arnasgune.*

Abstract. Based on the pithy and elaborate reflections on breathing spaces offered by Mikel Zalbide — and although I do agree with the principles of his approach and with the ideas and proposals that are stipulated— I would like to add something, above all, to the classification used. In addition, I have made a few notes about the terminology being used and the future challenges we face. • **Key words:** *breathing spaces, compartmentalization, respiratory disorders.*

ARNASGUNEEN INGURUKO SARRERA AUTOBIOGRAFIKOA

I

Hausnarketa hauei ekitera nindoala, gure etxean arnasguneekin izan dugun harremanen inguruan oldozten aritu naiz, berauen erakarmen linguistikoaren adibiderik gertuena bertan baitaukat. Amaren aldeko amona Lizarrakoa genuen eta aitona Villatuertakoa. Nafar erdaldunak biak. Ez batek, ez besteak ez zekiten euskaraz. Aitonaren aurrekoak ere erdaldunak ziren, ez ordea amonarenak. Gurasoak Lizartzakoak zituen, baina ezkondu eta gutxira Lizarrara joan ziren, lan kontuak zirela medio. Amona hantxe jaio zen, bere ama gazterik alargundu zelarrik. XX. mende hasierako Lizarra erdaldun hartan, etxean ez zioten euskararik erakutsi.

Bizitzaren gorabeherak ordea, ezkondu eta aitona-amonak Tolosara etorri ziren aurrena eta Berrobira ondoren. Berrobin jaio zen gure ama. 1933an. Eta familia erdaldun hartako seme-alaba guztiak bezala, euskalduna da. Gerra ondorengo eskasiaren ondorioz, Pitillaseko senitartekoen etxean hazi zen izeba da salbuespen bakarra. Inguruko jendearekin izandako harremanei esker, aitona lortu zuen euskaraz moldatzea. Amonak, ordea, ez zuen ikasi eta esango nuke ez zuela ikasi nahi izan.

Garai hartako Berrobi erabat euskalduna zen. Eskolara zihoazen haur guztiak euskaldun hutsak ziren, elebakarrak alegia. Bertara bidali zituzten irakasleak aldiz, erdaldun hutsak, elebakarrak, alegia. Eta eskola hiperdiglosiko hartan, ama omen zen, bere gelan, irakasle erdalduna ulertzen zuen bakarra. Kanean bizi zirenez, egoera ongi aprobeztatzen omen zuen eta erdara zipitzik ere ulertzen ez zuten ikas-kideei itzulpen lanak egiteagatik, sagarrak eskatzen zizkien. Uste dut, inguruan ezagutu dudan lehen itzultzaile “ordaindua” izan dela.

Gure familiaren adibidea kontatu izan dut hitzaldi askotan eta ondoren, galdera hau egin izan diet entzuleei: nola liteke, frankismo bete-betean, euskara zokoratuta eta zigortuta zegoela, eskola erdaraz, komunikabideak erdaraz, administrazioa erdaraz, familia erdaldun batean, seme-alaba guztiak euskara ikastea? Bada, erantzuna oso sinplea da: kalea euskaldun hutsa zelako eta kanean euskaraz egin behar zutelako. Kaleak euskaldundu zituen haur haiek, euskarak bizi izan duen koiuntura sozio-politikorik zailenean. Alegia, oso baldintza kontrakoetan ere, ingurune hurbilak hizkuntza jakin bati eusten badio eta erabiltzen badu, hizkuntza hori beharrezkoa bihurtzen da... bizitzeko!

***Nola liteke,
frankismo bete-
betean, euskara
zokoratuta eta
zigortuta zegoela,
eskola erdaraz,
komunikabideak
erdaraz,
administrazioa
erdaraz, familia
erdaldun batean,
seme-alaba
guztiak euskara
ikastea? Bada,
erantzuna oso
sinplea da: kalea
euskaldun hutsa
zelako eta kanean
euskaraz egin
behar zutelako.***

Duela laurogei urte baino gehiagoko kontuak dira horiek. Iaz, ordea, niri egokitu zitzaidan Berrobiko eskolara joatea. Irakasle ezagun batek deitu zidan, ea hurbilduko nintzen bertako 10-12 urte bitarteko haurrekin solasalditxo bat izatera, haur gehienek euskaraz egiten bazuten ere, ezin zutelako lortu etorkinen seme-alaba batzuk euskaraz egitea. Eta orain arte kontatutakoa azaldu nien, beraiek ere jabe zitezen, Berrobi bezalako herrien garrantziaz eta bizi izan duten aldaketaz.

Aitona-amonak Berrobitik Beotibarrera jaitsi ziren bizitzera, Belauntzara, paper-fabrikaren etxeetara (gero “Gure Txokoa” dantzalekua egon zen lekura, hain zuzen ere). Hamabi familia bizi ziren auzotxo hartako bi etxeetan, eta gehienak euskaldunak izan arren, baziren familia erdaldun batzuk eta haurren arteko giroa guztiz erdalduna zen. 60ko hamarkada hartan, maiz joaten nintzen bertara, eta gogoratzen dudanaren arabera erdara zen gure jolasetako ohiko hizkuntza. Bertan jaio eta urte luzez bizitutakoen artean, badira, gaur egun, euskaraz tutik ere ez dakitenak, nahiz eta beraien seme-alabak euskal hiztun primerakoak izan. Eta garbi dago zergatik ez zuten ikasi. Belauntza oso herri euskalduna izan arren, etxe haiek aparte zeudelako, mikroauzo bat osatuz, eta bertako erdaldunek, bizitza bertan eta jada nabarmen erdaldundutako Ibarran edo Tolosan egiten zutelako. Hurbil zuten arnasgunea, baina ez ziren amiñi bat ere “kutsatu”. Ezagun haietako zaharrena, 60 urterekin hasi da euskara ikasten bilobekin hitz egin ahal izateko.

Aitaren aldeko familia, aldiz, erabat euskalduna da. Anoetako “Txulo” baserrian bizi izan ziren aitona-amonak, eta ditugun datuen arabera, beren aurreko guztiak ere, herri txiki euskaldunetakoak izan ziren. Transmisioa erabat bermatu da familian, baita bikote erdalduna duten etxeetan ere. Baina Anoetak ere, aspaldi utzi zion “arnasgune garbia” izateari.

Eta azken apuntea: ni 1961ean jaio nintzen, garai hartan txit herri erdaldundua zen Tolosan. Askotan esan izan dudana errepikatuko dut: 14 urte nituenean, Tolosan ez zegoen euskaraz egiten zuen adin horretako gazte osaturiko kuadrilla bakar bat ere. Ikastolako haur txikiagoek eta herri txikitakoek egiten zuten bakarrik euskaraz kalean. Eta nahiz eta oraindik ez den arnasgune izatera iritsi, gure herriak, gutxienez, aspaldi utzi zion arnasguneen “itogune” izateari. Bada zerbait!

ARNASGUNEEN ERALDAKETAZ

I Sarrera autobiografiko honen ondoren, Mikel Zalbideren artikulua luzearen irakurketak iradoki didana komentatuko dut. Eta ezer baino

lehen esan behar dut, Zalbidek arnasguneen inguruan orain arte burututako ekarpen teoriko mamitsua abiapuntuzat harturik, zabaldu duen hausnarketarako aukera hau egokia eta beharrezkoa iruditzen zaidala. Hasteko, beraz, zorionak eta milesker Mikel egindako lanarengatik eta arnasguneen garrantzia azaldu, argudiatu eta gizarteratzeagatik. Bejondeizula!

Labur eta argi esan dezadan: orokorrean, bat nator artikuluan arnasguneen inguruan egiten den planteamenduaren oinarriekin eta xehatzen diren ideia eta proposamen gehienekin. Gai konplexua izanik, aintzat hartu beharreko aldagai ugariak xehe-mehe aletzen zaizkigu, aukera-arriskuak identifikatuz eta balizko interbentzioek jorra ditzaketen lan-ildoak aletuz. Hizkuntza politikarekin eta euskalgintzarekin zerikusia duten pertsona guztiek irakurri beharreko dokumentua da, ezbairik gabe.

Hurrengo lerrootan, beraz, nire ekarpenak gehituko ditut edo zalantza sortu didaten atalak aipatuko, artikuluan esandakoak ez errepikatzen saiatuko naizelarik.

Arnasguneetan gertatzen ari zaiguna azaltzen duen IV. atalean egingo dugu lehen geldialdia.

Artikuluan aipatzen den arnasguneetako “*euskararen irmotasunaren ahultze-prozesua*” ekarri duen prozesuaren abiapuntua aspaldikoa bada ere, paradigma-aldaketa 50-60ko hamarkadetan kokatuko nuke:

- Gazte guztiak erdaraz eskolatu ziren, eta euskal elebakarrak erabat desagertu ziren adin batetik beherakoen artean.
- Telebista sartu zen etxe gehienetan.
- Baserriaren, eta oro har, lehen sektorearen gainbehera hasi zen.
- Industrializazioaren eraginez etorkinak heldu ziren hainbat arnasguneetara.
- Iparraldean bereziki, etena gertatu zen transmisioan.

Gizarte “zaharra” eta bizimodu berriak talkan sartu ziren: belaunaldien arteko eten politiko-erlijiosoa, kultur mugimendu eta joera berrien azalpena, emakumeen askapenerako borrokaren hasiera, gizarte-bizitzan izandako aldaketak, etab.

Hurrengo hamarkadetan, fenomeno horiei beste batzuk gehitu zaizkie: globalizazioaren eragina, etxebizitza familiabakarren eraikuntza, etorkin berrien etorrera, etab. Eta artikuluan aipatzen den bezala, XX. mendeko (“eta XXI. mendeko” erantsiko nuke) askotariko transformazioek sekulako eragina izan dute arnasguneetan.

Orokorrean, bat nator artikuluan arnasguneen inguruan egiten den planteamenduaren oinarriekin eta xehatzen diren ideia eta proposamen gehienekin.

Transformazio horiek, ordea, munduko talde, komunitate eta hizkuntza guztiak ukitu dituzte. Hori dela eta, premiazkoa iruditzen zait ahalik eta daturik osotuenetan oinarrituriko “arnasguneen” definizio gaurkotu bat, zehaztuko diguna nola interpretatu behar diren, egungo baldintza soziolinguistikoetan, arnasguneen hiru ezaugarri nagusiak:

- Euskal kontzentrazio demografiko handia.
- Eguneroko mintzajardun arruntan euskara nagusi izatea.
- Hizkuntza belaunez belaun transmititzea.

Izan ere, eraldaketa hauek, garai bateko egoera atzera bueltarik gabe aldarazi dute eta arnasguneen “oinarri” eta “gehienezko sabai” berriak sorrarazi dituzte. Garrantzitsutzat jotzen dut berauek ongi definitu eta ezaugarritzea, batez ere, joandako garaien inguruko ikuspegi “nostalgikoak” ekiditeko. Esate baterako, XIX. mendearen hasierako arnasguneetako herritar gehienak euskaldun elebakarrak ziren (Euskal Herrian, baina baita Herrialde katalanetan, Galizian, Britainian, Irlandan edo Galesen); duela hirurogei urte, ordea, arnasgune horietako herritar gehienak euskal elebidunak ziren (euskaraz hobeto moldatzen zirenak; batzuk erdaraz egiteko zailtasunekin), eta gaur egun, aldiz, egoerarik onena aurkez dezaketen arnasguneetan ere, herritar guztiak euskal elebidunak dira eta batzu-batzuk (gazteen artean, batez ere) euskal elebidunak, alegia, ondoen euskaraz moldatzen direnak, baina gaztelania edo frantsesetik aparte beste hizkuntzaren bat ere gutxi-asko dakitenak.

Azken hamarkadetan munduan gertatu diren aldaketa teknologiko eta politiko-sozialek, arriskuan jarri dituzte munduko hizkuntza komunitate gehienak. Arriskutik kanpo dauden bakarrak estatu-hizkuntza hegemonikoak dira. Modernitatea, munduko lekurik urrunenetako arnasgune linguistiko ia guztietara heltzen ari den honetan, kasu desberdinei buruzko ikerketak eta albisteak irakurtzean ohartzen gara, aldaketa linguistikoak eragin dituzten faktoreak eta kausak berdintsuak direla nonahi. Neronek, honako hauek nabarmenduko nituzke:

- Orokorrean, estatuak, hiritarren artean estatu-hizkuntza (bakarra) orokortzeko hartutako neurriak eta aurrera daramatzaten politikak.
- Telebista eta era guztietako komunikabideak familia gune guztietara iristea.
- Internet, telefonia mugikorra eta sare sozialen masifikazioa.
- Derrigorrezko hezkuntza estatu-hizkuntzan (ere).
- Administrazioaren lan-hizkuntza.
- Osasun-asistentzia eta zaintza-zerbitzuak.

- Migrazio-mugimenduak eta herritar gero eta gehiagoren mugikortasuna, lana edo aisialdia dela medio.

Fenomeno orokorra da: Europa mendebaldeko hizkuntza gutxituetako arnaguneen egoera aldatzen -eta ikuspegi soziolinguistikotik, eskuarki, okertzen- joan da azken mendeetan, zenbait kasu eta esparrutan hobekuntzak gertatu badira ere. Horregatik iruditzen zait garrantzitsua XXI. mende hasierako arnaguneen ezaugarri soziolinguistikoak, demografikoak, sozialak eta ekonomikoak ondo ikertu eta finkatzea, tipologizazio gaurkotu, osatu eta orokor batek, asko lagundu dezakeelako bideratuko diren politiken helburuak eta lehentasunak zehazterakoan.

Aipatu berri ditugun faktore guzti horiek eragin zuzena dute, baita Orexan, Hoztan edo Aulestin ere. Eta herri batzuk, beste batzuk baino egoera hobean egon arren, arnagune guztiak “erasandako” arnaguneak direla esan genezake (hortik kanpo geratzen diren herri txiki urriak, erasanak izateko guztiz egoera zaurgarrian daudelarik):

- Heldu guztiak, gutxi edo gehiago, elebidunak dira eta ia gazte guztiak eleaniztunak.
- Denetan kontsumitzen dira erdarazko hedabideak. Eta gehienetan berauek dira gehien kontsumitzen direnak.
- Denetan erabiltzen dira Internet eta sare sozialak (baita erdaraz ere) erosketak egiteko, harremanetarako, informazioa biltzeko...
- Herri guztietara iritsi dira etorkinak, bizitzera edo lanera. Denetan dago erdaraz egiten duen multzoren bat, handiagoa ala txikiagoa, integratuagoa ala integratu gabea.
- Bertako biztanleek harreman ohikoa dute inguruko herriein eta munduarekin: ikasketak, lanak, bidaiak...

Zalbidek berak aipatzen du gutxi direla BZ-5 tipologian sailka daitezkeen herriak edo auzoak, daudenak erraz bihur litezkeela BZ-6a multzokoak eta hainbatetan ez dela erraza BZ-5ekoak BZ-6a-koetatik bereiztea.

Nire ustez, beraz, “erasandako arnagune”ena da, gaur egun, aurki genezakeen tipologia soziolinguistikorik gorena, euskal elebakarrak desagertu zirenetik, esate baterako, ia ezinezkoa izango baitu etorkin batek, gure amak ezagutu zuen Berrobiko giroaren parekoa berriro inon aurkitzea. Gero aipatuko dugun bezala, arnaguneen tipologizazioa beste modu batera egin daitekeela iruditzen zait.

Eta honekin lotuta sortu zaidan beste zalantza bat: arnagune hauetakoa bada euskarak bizi duen egoera soziolinguistikorik onena, ez al genuke

Fenomeno orokorra da: Europa mendebaldeko hizkuntza gutxituetako arnaguneen egoera aldatzen - eta ikuspegi soziolinguistikotik, eskuarki, okertzen- joan da azken mendeetan, zenbait kasu eta esparrutan hobekuntzak gertatu badira ere. Horregatik iruditzen zait garrantzitsua XXI. mende hasierako arnaguneen ezaugarri soziolinguistikoak, demografikoak, sozialak eta ekonomikoak ondo ikertu eta finkatzea.

**Konparazio
batera,
bertsogintza
inoiz baino
zabaldago eta
indartsuago dago
arnasguneetan,
baita euskal
musikaren
sorkuntza edo
kontsumoa eta
euskalgintzaren
eta
herrigintzaren
beste alor batzuk.
Eta horiek ere
badira,
arnasguneak
izaten ari diren
eraldaketaren
parte.**

berauek definitzeko “erasandako” baino termino positiboagoa erabili behar? Gauza bat da euskararen atzerakadaren irakurketa historikoa egitean eta elebiduntze orokorraren ondorioak azaltzerakoan, behiala euskararen gune elebaker izan ziren horiei “erasandako arnasguneak” deitzea, eta beste bat, etorkizunera begirako hizkuntza politikak definitzerakoan eta gizarteratzerakoan arnasgune hauek sailkatzeko erabili behar den terminologia. Alegia, analisi historiko-zientifikorako baliagarria den terminologia ez dagoela zertan bere horretan erabili beharrik gaia sozializatzerakoan.

Eraldaketa honetan dena ez da galera izan, ordea. Artikuluan “*Berariazko euskal kultura ahultzen ari da*” irakur genezake. Eta esaldi horrek ñabardurak behar dituelakoan nago. Baieztapena bere horretan betetzen da aipatzen diren elementuei dagokienez, baina kulturgintza eta euskalgintza garaikideekin lotura estua duten beste aspektu batzuei dagokienez eraldatu eta indartu egin dela ere esango nuke. Konparazio batera, bertsogintza inoiz baino zabaldago eta indartsuago dago arnasguneetan, baita euskal musikaren sorkuntza edo kontsumoa eta euskalgintzaren eta herrigintzaren beste alor batzuk. Eta horiek ere badira, arnasguneak izaten ari diren eraldaketaren parte.

ERASANDAKO ARNASGUNEEN INGURUAN

I
Esan berri dudan bezala, gaur egun, arnasgune guztiak erasanak direla uste dudanez, arnasgune mota nagusien sailkapena ez zait oso funtzionala iruditu. Azken finean, artikuluaren aurkeztu den sailkapen horretan, bi dira nagusiki, aldeak markatzen dituzten aldagaiak:

1. Erdaraz egiten duten herritarren kopurua, eta multzo horren eragina transmisioan, mintzaldaketan, etab.
2. Idatzizko erabilera (herri-giroan, lan-munduan eta administrazioan) eta erdarazko kultur kontsumoa.

Multzoak diseinatzerakoan, ezagutza, etxeko hizkuntza eta kaleko erabilera hartuko nituzke oinarritzat. Aldagai hauen arabera sortzen diren multzoetan, bestalde, bi azpimultzo egin litezke, esparru desberdinetako erabilera idatziaren (administrazioa, lan mundua, hizkuntza paisaia...) eta kultur kontsumoaren arabera. Erreferentzia gisa – eta jarri ditudan ehunekoak behar bezala kontrastatu gabe- horrelako taula bat erabiliko nuke.

1. taula. Euskararen ezagutza, etxeko/kaleko erabilera eta erabilera idatzia/kultur kontsumoaren arteko erlazioa

Ezagutza	Etxeko/kaleko erabilera	Erabilera idatzia/Kultur kontsumoa
% 90etik gora	% 80tik gora	Batez bestekotik gora
		Batez bestekotik behera
	% 80tik behera	Batez bestekotik gora
		Batez bestekotik behera
% 80 – % 90 artean	% 70etik gora	Batez bestekotik gora
		Batez bestekotik behera
	% 70etik behera	Batez bestekotik gora
		Batez bestekotik behera

Badakit ñabardura asko kanpo geratzen direla, baina eraginkortasunari begira, era honetako sailkapen funtzional bat erabiliko nuke.

Artikuluaren egiten den sailkapenari begira, bestalde, BZ-5 eta BZ-6a multzoak ez nituzke idatzizko erabileraren arabera berezitu. Eguneroko mintzajardun arrunta ardatz harturik, gerta daitekeelako, BZ-6a-n idatzizko erabilera altuagoa izatea BZ-5en baino, udaleko hautetsien gaitasun edo jarrera linguistikoarengatik, lantegi-motengatik edo bertako eragileen gaitasun-jarreragatik, besteak beste.

Kanpotik etorritako populazio erdaldunari dagokionez, bestalde, multzo nagusi hauek bereiz litezke jatorri geografiko-linguistikoari dagokionez:

- a) Euskal Herritik edo estatutik etorritako biztanleak.
- b) Gaztelaniadun etorkin elebakarrak hegoaldean edo frantsesdunak iparraldean.
- c) Europa mendebaldetik edo estatu garatuetatik hurbildutakoak.
- d) Munduko beste lurraldeetatik etorritako etorkinak.

Eta herritarrekiko harremani dagokienez, objetibatzen errazak diren aldagai hauek erabil daitezke, multzo horietan, barne-sailkapen funtzionalak lortze aldera:

- Bertako familietara etorritakoak (bikoteak, adopzioak...).
- Seme-alabak (eskolan) dituztenak.

Kanpotik etorritako populazio erdaldunari dagokionez multzo nagusi hauek bereiz litezke jatorri geografiko-linguistikoari dagokionez:

- a) Euskal Herritik edo estatutik etorritako biztanleak.**
- b) Gaztelaniadun etorkin elebakarrak hegoaldean edo frantsesdunak iparraldean.**
- c) Europa mendebaldetik edo estatu garatuetatik hurbildutakoak.**
- d) Munduko beste lurraldeetatik etorritako etorkinak.**

Arnasguneetara datozen herritar berriei begira landu beharreko estrategia orokorretan, aipatu berri dugun multzo bakoitzari begirako ñabardurak lantzea komeniko litzateke.

- Herrian bertan lanean ari direnak: zaintza, ostalaritza, lantegiak, lehen sektorea...
- Herriko bizitzan parte hartzen dutenak.
- Lotoki bezala darabiltenak edo herriko harreman-saretik guztiz kanpo daudenak. Ugariak baitira arnasguneetako etxe familia bakarreoetara edo etxebizitza merkeetara bizitzera etorritakoak, baina bertoko bizitza sozialean parte hartzen ez dutenak.

Arnasguneetara datozen herritar berriei begira landu beharreko estrategia orokorretan, aipatu berri dugun multzo bakoitzari begirako ñabardurak lantzea komeniko litzateke, ez baita berdina bertoko bikotea duen galestar profesional bat, Hego Amerikatik familiarekin etorri den ikasketak-maila baxuko erdaldun elebakarra edo gaztelaniaz apenas dakien senegaldar eleaniztuna.

Horretarako beraiei buruzko oinarrizko informazioa eduki beharko litzateke: zenbat eta zein hizkuntza ezagutzen dituzten, euskarari buruz duten informazio-maila, euskararen ezagutza (familiar), eta euskararekiko jarrera. Epe motz-ertaineko helburuak izan litezke, besteak beste, ulermena bederen ahalik eta gehien zabaltzea helduen artean, eta ezagutza eta erabilera segurtatzea beraien seme-alaben artean.

Lan-ildo honek baina, badu bere ifrentzua: herrietako eskoletako irakasle eta gurasoen edo beste elkarte eta erakundeetako partaideen formazioa eleaniztasunaren inguruan, etorri berrien hizkuntzekiko errespetuan trebatzeko eta hizkuntzok erabil ditzaten eta etxeetan mantendu eta transmititu ditzaten lortzeko.

ARNASGUNEEN ERRONKA NAGUSIAK DIRELA ETA

I

Etorkizunera begira funtsezko planteamenduak aletzen ditu Zalbidetik eta aurrera begirako 3 ardatz nagusi zehazten ditu. Honako hauek:

- Erronka demolinguistikoa: iraupen-oinarri demolinguistikoa segurtatzea.
- Erronka sozioekonomikoa: bideragarritasun sozioekonomikoa bermatzea.
- Erronka soziokulturala: bizimodu konpartimentatu eta moldaera soziokultural berri bat adostu eta aplikatzea.

Banaka aztertuko ditugu.

a) Estabilizazio eta iraupen-oinarri demografikoa

Haurrak sortzea eta jaiotza-tasa igotzeaz gain honako hau proposatzen du egileak:

“Biziki saiatu behar da arnaseguneetan, alde horretatik, erdal-erlebidunak edo erdaldu hutsak ez daitezzen herrira samaldan etorri eta bertako gazte asko bizi izatera kanpora joan ez dadin”.

Arnaseguneak mantenduko badira, ezinbestekoa izango da mugimendu demografiko bortitziak izan ez dadin lortzea. Udal-politikek eta herri-geroak zerikusit handia izango dute horretan, baina kontrolaezinez diren edo udalen eta bertoko erakundeen eskumenetik kanpo dauden aldagai asko sartzen direnez jokoan, aurreikusenezake, joera sozial orokorrekin eragin handia izaten jarraituko dutela.

Helburu hori lortu eta kontrako diskurtsoak ekidite aldera, nolana ere, planteamendu hau herritarren artean zabaldu egin beharko da eta maila diskurtsiboan ongi hornitu eta oinarritu. Bereziki delikatu eta manipulagarria iruditzen zait erdalduak samaldan ez etortzearen ideia. Bazterkeria akusaziorik ez jasotzeko ongi azaldu beharko da “linguistikoki babestutako eremuak” zer diren eta berauen garrantzia argudiatu, etorri berriekiko politika egokiak garatu, eta aipatzen den aldagai soilik linguistikoa dela nabarmendu.

Etxebizitzaren gaia ere funtsezkoa da estabilitate demografikoari begira. Funtsezkoa bezain konplexua eta ertz askotarikoa. Ez horregatik, alde batera utzi beharrekoa. Artikuluan, ekonomia edo hirigintza mailan sor daitezkeen paradoxak ere aipatu dira, erroka batentzat mesedegarri gerta daitekeena (arrakasta ekonomikoa), kaltegarria gerta daitekeelako beste batentzat (demografia). Ez baitago soluzio simple eta errazik! Horiek irakurtzean gogora etorri zaizkit Irlandako gaeltach-ak bisitatzean izan nuen desolazio sententzia edo Aracilek bere garai onetan bota zigun esaldi hura: *“hizkuntza gutxituen kasuan, bai emigrazioak eta bai inmigrazioak galerak dakartzate”*.

Alde horretatik, oso garrantzitsua derizkiot azken urteotan gaiaren inguruan egin den lanetari, eta aurrera begira jarraitu beharrekoa, ahal den neurrian, nazioartekotuz. Posible ote da, “eremu babestuen” ideia hizkuntzen alorrera zabaltzea nazioarteko legerian, hizkuntza ekologiaren bidetik egin diren planteamenduak oinarritzat harturik?

Arnaseguneak mantenduko badira, ezinbestekoa izango da mugimendu demografiko bortitziak izan ez dadin lortzea.

Herri hauek lotoki huts ez izatea da funtsezkoa. Herritarrek dute horretan erantzukizunik handiena, baina goi-mailako erakundeek ere beharrezko babes ekonomiko eta instituzionala eman behar dute edo ematen jarraitu, arnasgune hauen bizitasunaren garra indartsu eta bizirik mantentze dadin.

b) Bideragarritasun sozioekonomikoa

“Lanik eta (hein batean) soziokulturazko beregaintasunik gabe ez dute arnasguneek, luzera begira, etorkizun argirik” dio Zalbidek, *“inguruko lan-eta kontsumo-gune indartsu(ago)en eranskin bihurtuko dira. (...) “Beste zerbaite” izan behar dute arnasguneek”* erantsiz.

Bat nator ideiarekin muinarekin, baina lana herrian bertan egitea ez zait horren erabakigarria iruditzen, baldin eta, herri-giroa eta komunitatearen bizitasuna mantentzen badira. Beti egongo da multzo bat (handiagoa ala txikiagoa) lehen sektorearen inguruan, edo egon daitezkeen lantegi-zerbitzuetan lanean arituko dena, baina lantegiak herrian bertan edo gertu egotea berdintsu dela esango nuke. Beti ere, bizitza soziala herrian egitea bermatzen bada (kontziliazioa, aisialdia, herrigintza, etab.).

Gaur egun, hiriburuetatik kanpo, asko dira lanera udalerritik kanpora ateratzen diren pertsonak, baina bizitza familiarra eta soziala herrietan egiten dutenak eta herriko ekimen eta jardueretan buru-belarri parte hartzen dutenak. Askoz ere garrantzi gehiago ematen diot dendak, elkartek, zerbitzuak nahiz taberna-jatetxeak egoteari edo festak eta beselako ekimenak antolatzeari. Elementu hauek – eskolekin batera – ezinbestekoak dira herri-bizitza eta komunitate-kontzientzia mantendu eta indartze aldera. Herri hauek lotoki huts ez izatea da funtsezkoa. Herritarrek dute horretan erantzukizunik handiena, baina goi-mailako erakundeek ere beharrezko babes ekonomiko eta instituzionala eman behar dute edo ematen jarraitu, arnasgune hauen bizitasunaren garra indartsu eta bizirik mantentze dadin.

Testuinguru honetan, ez dut aipatu gabe utzi nahi zaharren zaintzaren gaia, herri txiki eta euskaldunetako kale-giroa gehien erdalduntzen ari den faktoreetako bat bihurtzen ari baita azken urteotan, ostalaritzaren erdalduntzearekin batera. Eta lan horietan hasi diren etorkinek zailtasun handiak dituzte euskararen ikasketari ekiteko: ekonomikoak edo denbora aldetikoak gehienetan, eta baita, zenbaitetan, informazio-faltak eragiten duen motibazio urria.

Gai hau ez da erraza eta apenas heldu zaion seriozki inon, nik dakidala. Baina bideratzekotan, derrigorrezkoa izango da lan horietan ari diren pertsona eta erakundeekiko harreman zuzena izatea, gaiari buruzko informazioa ematea (askori inork ez baitio azaldu gure gizartean euskarak duen egoera eta garrantzia) eta egoera hobetzeko egitasmoak, euskara ikasteko aukerak eta hartu beharreko neurriak elkarrekin lantzea.

c) Konpartimentazio soziolinguistiko eta moldaera soziokultural berria.

Gutziz bat nator, arnaguneetako etorkizuna bertako biztanleek diseinatu eta garatu behar duten ideiarekin.

Uste dut gakoetako bat “*Moldaera soziokultural berri bat adostu eta aplikatu behar da*” esaldia zehaztea dela. Hain zuzen ere, “*gauzak nola egin behar diren hemen eta orain*” frogatzeko eta moldaera soziokultural hori zer izan daitekeen usaintzeko, oso informazio-iturri interesgarria izango da Tolosaldea datozen urteetan. Galtzaundi Euskara Taldea eskualdeko bilakatu da. Arnaguneetako gazte-talde ekintzaile eta kementsua sartu da bertara lanera, herriz-herri batzordeak osatu dituztelarik eta dinamika berriak eragiten ari direlarik. Bestalde, Tolosaldeko Euskararen Mahaia antolatzen ari da eskualde mailako hizkuntza politika koordinatu eta bideratzeko.

Eskualdearen ezaugarri soziolinguistiko, demografiko eta ekonomikoak zeintzuk diren jakinda eta udalen eta euskalgintzaren arteko harreman normalizatuak eta aktibaziorako aukerak eta borondateak ikusita, sinistuta nago, esperientzia emankorra eta bide-erakuslea gertatuko dela. Eta espero dut, urte gutxi barru praktikan ikusi ahal izango dugula, arnaguneen gaur egungo “sabaia” non dagoen eta “moldaera soziokultural” berriak zer eman dezakeen.

Moldaera soziokultural berri hori sortuko bada, nolana ere, arnaguneetako herritarrak ahaldundu egin beharko dira. Gaiaren inguruko informazio zuzena zabaltzeko beharko da herritarren artean eta formakuntza berezia landu eskoletan (haur-irakasle-gurasoekin) eta beste eragileekin arnaguneen garrantziaren eta erantzukizunaren kontzientzia errotu eta zabaltzeko eta autoestimua eta harrotasun sana indartzeko. Motibazioa eta ilusioa erein, komunitate-sentimendua indartu eta aktibazio sozialerako aukerak profitatu moldaera soziokultural berria sortze aldera. Beti ere oso kontutuan izanik, arnagune guztiak ez direla berdinak eta ezingo direla erabili kopia mimetikoak guztietarako.

Eta honekin lotuta dator hurrengo hausnarketa. Arnaguneen bideragarritasuna, nire ustez, inguruko herriburuen ardura ere bada, eta oro har, Euskal Herriko bilakaera soziolinguistikoarekin lotuta egongo da. Adibide batekin esateko: Tolosaldeko arnaguneen biziraupena, neurri handi batean, Tolosan jokatuko da. Tolosan euskararen erabilera eta presentzia handitzen diren neurrian (eta handitzen ari dira), arnaguneen biziraupena segurtatzen eta sendotzen ari gara: arnaguneetatik Tolosara ikastera datozen gazteek euskaraz jarraituko dute hitz egiten, aisialdi eskaintza euskarazkoa (ere) den neurrian euskaraz bizitzeko aukerak

Motibazioa eta ilusioa erein, komunitate-sentimendua indartu eta aktibazio sozialerako aukerak profitatu moldaera soziokultural berria sortze aldera.

**Arnasguneei
begirako
planteamen-
duetan, beraz,
ezinbestekoa
izango da
arnasguneentzat
erreferentzia
nagusi diren
herriburuak eta
testuinguru
zabalagoak ere
aintzat hartzea.**

zabaldu eta sendotu egingo dira eta Tolosatik arnasguneetara hedatzen den eragin linguistikoa (bikoteak, lana, aisialdia...) gero eta euskararen aldekoagoa izango da.

Herriburuaren eragina, noski, oso desberdina izango da herri txikiz inguraturiko Tolosan edo guztiz egitura sozio-demografiko desberdina duten Lea-Artibain edo Debagoienan. Eta arnasguneen bilakaera, bestalde, euskararen bilakaera orokorraren baitan kokatuko da ezinbestean.

Arnasguneei begirako planteamenduetan, beraz, ezinbestekoa izango da arnasguneentzat erreferentzia nagusi diren herriburuak eta testuinguru zabalagoak ere aintzat hartzea.

XXI. MENDEKO HIZKUNTZA KONPARTIMENTAZIOA

I
Baina funtsezko galdera geratzen zaigu oraindik erantzuteke: Zer izan daiteke XXI. mendearen lehen erdi honetan, “*euskara-erdara konpartimentazioa*”?

Hizkuntzen arteko konpartimentazioaz edo diglosiaz hitz egiten dugunean deskribatzen dugun errealitatea oso polarizatua da: X hizkuntzak behe mailako funtzioak eta Y hizkuntzak goi-mailako funtzioak. Eta egoera horiek, garai bateko banaketei dagozkie, normalean. Erabili izan diren adibideetatik arabierarena da, bere horretan mantentzen den ia bakarra.

XIX. mende hasierako arnasguneak irudikatzen ditugunean ere horrelako zerbait datorkigu burura: euskara hutsez bizi ziren eta nagusiki herritar elebazarrez osaturiko herriak non agintariak elebidunak ziren eta goi-mailako funtzioak erdaraz burutzen zituzten.

Errealitate soziolinguistiko hura ordea, aldatu egin da eta berarekin batera, euskara-erdara konpartimentazio zurruna. Gaur egun, euskaldunen artean elebitasuna unibertsalizatu egin da, eleaniztunak gero eta gehiago direlarik, eta hizkuntzen arteko konpartimentalizazioari dagokionez, aurreikusenez, epe motz-ertainean, arnasguneetako hiztun eta egoera gehienak, gutxi ala gehiago, elebidunak, eta kasu eta esparru batzuetan eleaniztunak izango direla: ikasketak, kultur kontsumoa, zenbait lan, aisialdia...

Euskal Herrian eta munduan gerta daitezkeen aldaketek eragin handia izango dute, noski, bilakaera horretan: garapen teknologikoa, migrazio-mugimenduak, eleaniztasunarekiko politika globalak, Euskal

Herriaren garapen politiko-instituzionala, hizkuntza politiken eta euskararen aldeko dinamika sozialaren nolakotasuna...

Nolanahi ere, konpartimentalizazio horretan euskarak ahalik eta esparru gehien bete ditzan, oinarrizko helburu batzuk jarri beharko genituzke, aurrez jakinik, hemendik aurrera, "euskara nagusi" izango den esparruak, "euskara hutsezko"ak baino gehiago izango direla normalean. Eta zehaztasun gehiegitan sartu gabe, arnaguneetan lortu beharko liratekeen helburu batzuk aipatuko ditut, adibide modura:

- Herriarren gehiengo nabarmena (%60tik gora, esate baterako) euskal elebiduna edo eleaniztuna izatea: euskaraz erdaraz baino hobeto moldatuko direnak.
- Herriarren arteko harreman-hizkuntza nagusia euskara izatea, eta beste hizkuntzen presentzia batez ere heldu eta zaharren adin-multzoetara mugatzea.
- Jarduera antolatu guztietan euskara izatea ohiko erabilera hizkuntza. Beste hizkuntzak oso modu indibidualizatuan erabiltzea, beti ere, euskararako integrazio-bide gisa.
- Etxe gehienetan euskara izatea hizkuntza bakarra edo guztiz nagusia. Hala izango ez den kasuetan, euskararen presentzia bermatzea, batez ere, haur eta gazteei begira.
- Eskolako, administrazioko edo osasungintzako jarduerak eta zerbitzuak euskaraz garatzea eta eskaintza, euskararik ez dakiten herriarrekiko komunikazioari irtenbide indibidualizatuak eskainiz.
- Herrietako zerbitzuetan euskarazko eskaintza bermatzea (gutxienez, ulermen mailan).

Amaitzeko erantsi nahiko nuke, arnaguneen inguruko ikuspegi hau hizkuntza politketan txertatzea oso garrantzitsua dela, ez "erreserbak" antolatzeke, baizik eta euskararen irradiazio-gune bilakazteke eta beraien energia linguistikoa hizkuntza komunitate osora hedatzeko: euskaraz bizitzeko aukera eta espazioa eskainiz, biziberritze-prozesuaren eredu aurreratua osatuz edo hizkuntzaren beraren erreferentzia bizia hedatuz. Azken batean, arnaguneetan aplikatuko diren politikak, Euskal Herriko testuinguru soziolinguistikoa kokatu beharko dira eta beste eremuetan garatuko direnekin uztartu, euskararen normalizazio-prozesua bakarra izango baita, bere aniztasunean. ●

Konpartimentalizazio horretan euskarak ahalik eta esparru gehien bete ditzan, oinarrizko helburu batzuk jarri beharko genituzke, aurrez jakinik, hemendik aurrera, "euskara nagusi" izango den esparruak, "euskara hutsezko"ak baino gehiago izango direla normalean.